

LBRIS

We know
books

Alberto Manguel

MONȘTRI FABULOȘI

Dracula, Alice, Superman
și alți prieteni literari

Cu desenele autorului

Traducere din limba engleză de
OANA IONAȘCU

ORION

MULȚUMIRI

Îi mulțumesc editorului și cititorului meu, John Donatich, pentru observațiile perspicace și încurajările entuziaste.

Îi mulțumesc lui Danielle D'Orlando, șefa Departamentului de Achiziții, pentru răbdare și ajutor.

Îi mulțumesc designerului Nancy Ovedovitz, pentru strălucita ei imaginație și atenție.

Ca întotdeauna, le mulțumesc agenților mei, Guillermo Schavelzon și Barbara Graham, pentru încrederea lor constantă.

Mulțumiri speciale Susan Laity, redactor, pentru că a făcut tot posibilul ca să-l țină la distanță pe Titivillus, duhul rău al greșelilor de literă sau factuale. Titivillus (cu siguranță, Susan va verifica asta) a apărut pentru prima dată în *Tractatus de penitentia*, scriere a lui Johannes Walensis (John din Țara Galilor), un erudit franciscan de la sfârșitul secolului al XIII-lea, care dădea vina pe duhul rău pentru multele greșeli făcute în scriptoriul său.

Nesfârșite mulțumiri lui Jillian Tomm, prieten bun și cititor pasionat, care i-a inspectat acești monștri pe măsură ce apăreau unul câte unul și i-a pus să-și îngrijească unghiile, să se pieptene și să-și bage în pantaloni cămășile zdrențăroase.

Și lui Craig, ca întotdeauna, cu toată dragostea mea.

Câțiva dintre monștrii aceștia au apărut, în versiuni diferite, în spaniolă, mai întâi într-o ediție limitată publicată de Del Centro Editores din Madrid, cu ilustrații de Antonio Seguí, și apoi la Alianza Editorial, S.A., tot cu ilustrații de Seguí.

CUPRINS

<i>Prefață</i>	7
Domnul Bovary	25
Scufița-Roșie	29
Dracula	35
Alice	39
Faust	47
Gertrude	51
Superman	57
Don Juan	65
Lilith	69
Jidovul rătăcitor	75
Frumoasa din pădurea adormită	81
Phoebe	87
Sang-Jin	93
Jim	99
Himera	109
Robinson Crusoe	115
Queequeg	123
Tiranul Banderas	129
Cide Hamete Benengeli	137
Iov	147
Quasimodo	153

Casaubon.....	159
Satana.....	167
Hipogriful.....	173
Căpitanul Nemo	179
Monstrul lui Frankenstein.....	185
Nisip.....	191
Iona.....	197
<i>Dona Emilia</i>	213
Wendigo.....	217
Bunicul lui Heidi.....	221
Else cea isteasă.....	227
Long John Silver	231
Karagöz și Hacivat	237
Êmile	243
Sinbad	249
Wakefield.....	253
<i>Surse</i>	259
<i>Muțumiri</i>	268

tulburați de slăbiciunile și eșecurile noastre. Acum, când oasele mele abia îmi permit să ajung la cele mai joase raf-uri, Sandokan mă cheamă din nou la arme, iar Mandrake mă îndeamnă să mă răzbun pe proști, în timp ce Pippi, cu multă răbdare, îmi spune iar și iar să nu dau doi bani pe convenții și să-mi urmez flerul, în vreme ce Pinocchio mă tot întreabă de ce, în ciuda a ceea ce i-a spus Zâna Albastră, nu este suficient să fii cinstit și bun pentru a fi fericit. Iar eu, ca în vremurile îndepărtate și demult apuse, nu găsesc răspunsul potrivit.

DOMNUL BOVARY

Dintre cei doi, el este vioara a doua, cel mai prozaic, cel mai puțin impulsiv, cel resemnat să trăiască într-o decentă stare de anonim, cel cu care Flaubert nu se identifică. Este cel care îi găsește Emmei o scuză pentru infidelitate, deși nu i-a cerut niciodată să-i fie fidelă, cel care duce o viață cinstită, obișnuită, muncitoare, fără altă ambiție decât satisfacția tăcută, fără surprize. Adevărat, îi lipsește farmecul. Nimeni nu simte pentru el o pasiune mistuitoare, nimeni nu

și-l închipuie escaladând balcoane în miez de noapte sau duelându-se într-o poiană înzăpezită. Și totuși, domnul Bovary este un personaj absolut necesar. Să ne amintim că *Doamna Bovary* începe și se termină cu el, nu cu Emma. Fără el, Emma nu ar avea niciun sens, nu ar deveni niciodată o eroină romantică, nu ar cunoaște niciodată pasiunea sau fericirea extatică. Ca să mă fac mai bine înțeles: domnul Bovary există pentru ca doamna să-și poată împlini destinul tragic.

Adevărul este că lui Charles Bovary îi lipsește imaginația. Comportamentul său destul de apatic este rodul unei vieți lipsite de strălucire, desenate în alb și negru. Și în frageda tinerețe este puțin cam introvertit. În primele pagini ale romanului, Flaubert îl descrie ca pe un adolescent stângaci și timid, care abia își poate rosti numele ca răspuns la întrebarea profesorului. Nu inspiră nici încredere, nici duioșie. În prima zi de școală, profesorul îl pune să scrie de douăzeci de ori „Sunt ridicol“, fără ca el să se plângă. Mai târziu, tatăl său este cel care hotărăște ca el să studieze medicina, și mama este cea care îi alege o locuință. Charles, devenit între timp domnul Bovary, le permite altora să ia toate deciziile în locul lui.

Adevărul artistic este străin spiritului său. Beletristica sentimentală („romanele pentru femei“, așa cum le numește), în care Emma își găsește modelele, nu are sens pentru el. Pentru domnul Bovary ficțiunea nu există. La teatru, asistând alături de Emma la un spectacol cu *Lucia di Lammermoor* și văzând pasiunea cu care Edgar își declară dragostea pentru eroină, se întreabă: „Oare de ce nobilul

* Gustave Flaubert, *Doamna Bovary*, trad. de Demostene Botez, ELU, București, 1967; toate citatele sunt preluate din această ediție (n. red.).

acela o prigonește cu atâta înverșunare?“ „Da' deloc“, îi răspunde Emma iritată, „acela-i amantul ei“. Charles tot nu înțelege. „Taci odată!“, îl repede Emma. El se apără nevino-vat: „Știi că mie-mi place să-mi dau seama despre ce-i vorba.“ Emma nu-l poate face să vadă că, la fel ca atunci când asști la un spectacol de operă, pasiunea amoroasă din viața reală nu se poate explica: fie înțelegi lucrurile instinctiv, fie nu le înțelegi niciodată. În astfel de chestiuni, domnul Bovary este de obicei pe dinafară.

Povestea tragică a Luciei și muzica lui Donizetti o fac pe Emma să-și amintească de ziua nunții. În comparație cu pasiunea extatică trăită pe scenă de interpreți, bucuria acelor ceasuri demult apuse i se pare „o minciună scornită pentru a curma nădejdea oricărei dorințe“. Este o observație curioasă: Emma concepe creația artistică nu ca pe ceva izvorât din dorință, ci din absența dorinței. Ce ne poate spune asta despre Flaubert însuși, care și-a petrecut viața satisfăcându-și (sau încercând să-și satisfacă) fanteziile erotice? Dacă a crezut în ce a pus-o pe Emma să creadă, în ce ar trebui să credem noi, cititorii lui? În dorințele lui, sau în arta lui? Până la urmă, *Madame Bovary c'est moi* – „Doamna Bovary sunt eu“ – este cea mai cunoscută frază a lui Flaubert.

Soțiile și soții din literatură nu sunt toți niște personaje modeste. Andromaca, Clitemnestra, Lady Macbeth au rolurile lor de jucat, cel puțin la fel de energice și de memorabile ca ale partenerilor lor de căsătorie. Este adevărat, Acerbas (soțul lui Dido), Doña Jimena (soția Cidului), Alexei Alexandrovici Karenin (soțul Annei) sunt oarecum mai șterși, dar consider că puține au efectul de echilibru, în același timp discret și necesar, al lui Charles Bovary.

Pasiune, imaginație, originalitate, farmec – toate acestea poate că îi lipsesc domnului Bovary, dar nu și dragostea. Domnul Bovary își iubește soția. După moartea ei se străduiește din greu să nu o dea uitării, și totuși, pe zi ce trece, imaginea ei iubită pare să se estompeze, iar bietul domn Bovary rămâne neconsolat. Doar în vise reușește să o aducă înapoi așa cum era: în fiecare noapte o vede și se apropie de ea, dar, când încearcă să o îmbrățișeze, Emma se descompune într-o grămăjoară de carne în putrefacție.

La scurt timp după moartea Emmei, ca un exemplu de echitate literară, domnul Bovary moare așezat pe aceeași bancă din grădină pe care Emma își consumase aventura amoroasă. Înainte de a muri, îl iartă pe iubitul soției sale, asigurându-l că nu-i poartă pică, și zice cu voce tare: „Fatalitatea-i de vină!“ Acestea sunt ultimele sale cuvintele. Cu răutate, ca un fel de ofensă postumă, Flaubert îi atribuie bietului om un clișeu care i-ar fi bucurat pe clovni de mai târziu, Bouvard și Pécuchet.

Însă aici întâlnim un paradox. Acea literatură romantică și banală pe care Flaubert o disprețuiește atât de evident și care o încântă atât de mult pe Emma, contribuind fără îndoială la nenorocirea ei, îi oferă domnului Bovary un epitaf potrivit. Cuvintele de pe mormântul Emmei sunt *Amabilem conjugem calcas!* – „Calci pe o soție iubită!“ –, cuvinte care nu sunt nici sentimentale, nici amuzante, ci doar grotești. Totuși, a spune că fatalitatea poartă în cele din urmă răspunderea pentru felul în care ne-am trăit viața, fie ea tragică sau fericită – chiar dacă e, desigur, un clișeu – nu este, din acest motiv, în mai mică măsură un adevăr: imuabil, literar și – de ce nu? – curajos.

SCUFIȚA-ROȘIE

Există personaje al căror nume le dezvăluie culoarea pielii (Albă-ca-Zăpada), aptitudinea (Omul-Păianjen), mărimea (Degețica). Altoră, veșmintele. O pelerină scurtă de culoare sângerie o definește pe fetița aventuroasă imaginată de Charles Perrault pe la sfârșitul secolului al XVII-lea. Are un aer de seducătoare inocentă această făptură în același timp politicoasă și temerară, care exercită o atracție discretă, astfel încât l-a făcut pe adultul Charles Dickens să mărturisească

faptul că ea i-a fost cea dintâi dragoste. „Simțeam că, dacă aș fi putut să mă căsătoresc cu Scufița-Roșie“, se destăinuia el, „aș fi cunoscut fericirea desăvârșită“.

Povestea ei este bine-cunoscută: sarcina pe care i-o dă mama ei (să ducă o prăjitură și o ulcică cu unt bunicii bolnave), întâlnirea cu fiara vicleană (crucială pentru poveste), distragerile pe care le întâlnește în drum (culegerea ghindelor și urmărirea fluturilor), soarta tragică a bunicii (care amintește de soarta lui Iona și a lui Gepetto), întrebările pe care i le pune impostorului și răspunsurile lupului travestit, care sfârșesc prin a dezvălui adevărata identitate a bestiei (un loc comun obligatoriu în basme).

O precursoră a poveștii se ascunde în celebra *Edda*, compusă în Islanda în secolul al XIII-lea. Ea ne spune cum Loki, farsorul, trebuie să-i explice uriașului Trym de ce logodnica lui (care nu este altcineva decât Thor, zeul tunetului, în travesti) are trăsături atât de clar nefeminine. „N-am văzut niciodată nuntași să înghită atâta deodată,/ Nici fete care să bea atâta mied“, zice Trym uluit, privind-o pe presupusa domniță cum înfulecă lacom opt somoni și un taur. „Nu a mâncat nimic de opt nopți,/ Atât de mult dorea să se mărite cu uriașul“, îi răspunde Loki. „Oare de ce ochii Freiei sunt atât de furioși?“, întreabă Trym, zărind căutătura fio-roasă și aprigă de sub vălul miresei. „Nu a închis ochii tot de opt nopți“, îi mai răspunde o dată Loki, „Atât de mult dorea să vadă împărăția uriașului“*.

* „Cântul lui Trym“, în *Edda*, trad. de Magda Petculescu, Saeculum I.O., București, 2018 (n. red.).

Poveștile noastre sunt pline de personaje în travesti: femeia deghizată în bărbat este un loc comun la Shakespeare – Rosalind, Portia, Imogen, Viola –, la fel ca bărbatul deghizat în femeie: Falstaff ca mătușa grasă a doamnei Ford. Huckleberry Finn s-a deghizat într-o fată numită Sarah sau Mary, domnul Rochester, într-o bătrână țigancă ghicitoare, Broscoiul din *Vântul prin sălcii*, într-o bătrână spălătoreasă: toți supraviețuiesc întorcând împotriva lor înșiși dogma identității convenționale.

Crezul Scufiței-Roșii este cel al lui Thoreau: nesupunerea civică. Poruncile autocratice ale mamei trebuie îndeplinite, asta o știe prea bine, dar o va face când are ea chef. Nu urmând calea cea mai scurtă de la A la Z nici calea cea dreaptă și îngustă. Holden Caulfield din *De veghe în lanul de secară* ar fi fost de acord. „Mie-mi place când o ia unul pe alături. E mult mai interesant.“* Ca urmare a abaterilor ei, capătă ființă pădurea și lupul, tăietorul de lemne, aventura romantică a bunicii. Fără tendința de a se abate a Scufiței-Roșii nu ar exista nicio poveste.

Zenon susținea că mișcarea este imposibilă fiindcă, pentru a merge dintr-un loc în altul, trebuie să atingem punctul de la jumătatea distanței, iar pentru asta, punctul de la jumătatea distanței până la acel punct intermediar, și așa mai departe, la nesfârșit. Scufița-Roșie dovedește că Zenon se înșela. Mișcarea este posibilă tocmai datorită tuturor

* J.D. Salinger, *De veghe în lanul de secară*, trad. de Catinca Ralea și Lucian Bratu, Polirom, Iași, 2001; toate citatele sunt preluate din această ediție (n. red.).